

Давидюк А. М.,
адвокат

ЩОДО ПИТАННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗЛОЧИННИМИ АКТИВАМИ В УКРАЇНІ (АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Анотація. У статті досліджено загальні питання менеджменту кримінальними активами як виду адміністративно-правових відносин та публічного адміністрування.

Адміністративно-правове забезпечення управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, – це здійснення АРМА публічно-владної діяльності з менеджменту кримінальних активів, що складається із системи окремих процедур (прийняття активів в управління, визначення управителя, реалізація активів, контроль за управлінням активів тощо) на підставі правових норм, приписів законодавства про діяльність АРМА, нормативно-правових активів АРМА, норм іншого законодавства задля впорядкування суспільних відносин у сфері публічного адміністрування кримінальних активів.

Відчуження майна та майнових прав законного власника є суттєвим обмеженням його основоположних прав, гарантії якого встановлені та захищаються в Конституції України, тому передача в управління та підстави цього процесу, а також сам механізм менеджменту мають охоплюватися низкою контрольно-моніторингових процесів.

Основними джерелами адміністративно-правової діяльності з менеджменту корупційних активів є Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 613; Порядок реалізації арештованих активів на електронних торгах, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 року № 719; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами» від 10 травня 2018 року № 351 тощо.

АРМА вправі самостійно вибирати метод управління активом, який має забезпечити найбільший ефект від такого управління фактичному власнику активу, третім особам, яким завдано збитки, чи державі в разі засуджуваного вироку суду.

Процедури контролю за ефективністю управління арештованими активами також є невід’ємним елементом механізму менеджменту активів.

З огляду на складну природу та правовий статус активів, які можуть бути об’єктом управлінської діяльності АРМА в подальшому, є необхідність розроблення нормативно-правових актів, які б деталізували спосіб, межі та методи менеджменту, що вживаються АРМА для ефективності активів, збереження їх вартості.

Ключові слова: Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, менеджмент активами, електронні торги, Міжвідомча комісія з питань реалізації активів, арешт майна.

Постановка проблеми. Сучасні євроінтеграційні процеси, революційні події 2013–2014 років та криміналізація бізнесу в державно-владному механізмі стали передумовами вдосконалення підходів до антикорупційної діяльності. Обсяг злочинних коштів та інших активів, отриманих у результаті протиправних дій, набув не тільки всеукраїнського, але й глобального масштабу. Розшук та повернення награбованих у держави коштів ускладнився, зокрема, їх легалізацією та подальшим інвестуванням в економічні процеси. З огляду на відсутність в Україні дієвих механізмів управління активами, які отримані злочинним шляхом, виникла необхідність створення нового державного органу, який би акумулював, координував зусилля правоохоронних, судових органів та іноземних партнерів щодо управління корупційними активами. Відсутність досліджень адміністративно-правового забезпечення менеджменту кримінальних активів обумовлює актуальність вивчення зазначеного предмета.

Мета статті полягає в дослідженні загальних питань менеджменту кримінальними активами як виду адміністративно-правових відносин та публічного адміністрування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У положеннях Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII передбачається, що арешт активів в рамках кримінального провадження не повинен припиняти використання цього активу (особливо того, який приносить значні прибутки). Для держав неефективно та збитково адмініструвати охорону такого активу. Для впровадження в життя законів з питань управління корпоративними правами та іншим майном, на яке накладено арешт, задля збереження його вартості необхідно створити спеціалізований підрозділ (орган), уповноважений на розшук майна, яке може бути конфісковано, а також створення гарантій для ефективного управління такими активами, зокрема, із застосуванням механізмів громадського контролю (наприклад, через утворення спеціального фонду) [6]. Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 року № 772-VIII (далі – Закон про АРМА) передбачено створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – АРМА) як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні [10].

Г. Буяжди зазначає, що установи, подібні до АРМА, існують у всіх 28 країнах – членах Європейського Союзу та більш ніж у 100 юрисдикціях по всьому світі [1, с. 144]. Більш того, для членів Європейського Союзу розшук, арешт та повернення корупційних активів є прерогативними напрямками протидії корупції [3].

До створення АРМА арештоване у кримінальних провадженнях майно вартістю в мільярди гривень по всій країні або залишалось у віданні власника із заборонаю його відчуження, або вилучалось у нього. Проте обидва сценарії негативно впливали на вартість або капіталізацію та/або інвестиційну привабливість такого майна. Під час вилучення арештованого майна у власника жоден з органів державної влади не був уповноважений вчиняти з ним активних операцій, а міг лише зберігати його. Однак на зберігання арештованого майна у правоохоронних органів часто не вистачало коштів. Отже, таке вилучення фактично було вилученням майна з обороту, знерухоменням, що обов'язково приводило до знецінення такого майна. Від такого знецінення негативних наслідків зазнавали всі: і власник в разі повернення йому знеціненого майна після скасування арешту, і держава в разі стягнення знеціненого майна внаслідок конфіскації чи спеціальної конфіскації [4, с. 12].

Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону про АРМА управління активами – це діяльність із забезпечення збереження активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та їх економічної вартості або реалізація таких активів чи передача їх в управління відповідно до цього Закону, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні [10].

Незважаючи на те, що підставами відкриття провадження щодо передачі активів в управління АРМА, що здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду чи згоди власника активів (ст. 19 Закону про АРМА), є менеджмент арештованих (конфіскованих) активів, він є не заходом кримінально-процесуального характеру, а бізнес процесом. Альтернативними та більш схожими за змістом та метою є процедури арешту майна та управління ним у рамках господарського процесу. Згідно з ч. 1 ст. 56 Закону України «Про виконавче провадження» арешт майна (коштів) боржника застосовується для забезпечення реального виконання рішення [5]. При цьому одним із заходів управління арештованим майном є реалізація арештованого майна, що здійснюється шляхом електронних торгів або за фіксованою ціною [5].

Функція менеджменту активами, отриманими від корупційних та інших злочинів, передбачає здійснення таких повноважень:

- проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про управління активами;
- організація вжиття заходів, пов'язаних з проведенням оцінювання, веденням обліку активів та управління активами, зокрема їх зберіганням (збереженням), переміщенням, охороною, страхуванням задля їх подальшої передачі в управління або для реалізації;
- укладання з юридичними та фізичними особами цивільно-правових угод з питань, пов'язаних з проведенням оцінювання та управління активами, зокрема щодо їх зберігання (збереження), переміщення, охорони, страхування;
- вжиття заходів, пов'язаних з фактичним прийняттям активів в управління за зверненням прокурора або слідчого за вказівкою прокурора, приймання від прокурора активів

згідно з актами приймання-передачі, передання за договором в управління активів управителю згідно з актами приймання-передачі;

- визначення шляхів управління активом задля здійснення управління на умовах ефективності, а також збереження та збільшення економічної вартості активу;
- здійснення контролю за ефективністю управління активами, переданими АРМА в управління, зокрема щодо страхування активів та належного зберігання/утримання;
- повернення за наявності підстав активів законному власнику, а в разі реалізації – повернення одержаних від такої реалізації коштів;
- забезпечення за погодженням з міжвідомчою комісією з питань реалізації активів виконання судового рішення про конфіскацію, спеціальну конфіскацію активів, стягнення в дохід держави активів, що перебувають в управлінні або перебували, але були реалізовані, вартістю понад 10 тисяч розмірів мінімальних заробітних плат;
- укладання міжвідомчих, міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання управління активами, участь у підготовці проєктів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну [7].

Процедури управління злочинними активами можна піддати загальній класифікації на підставі таких критеріїв, як предмет управління; процесуальний статус активу; метод управління.

З урахуванням специфіки активу Закон про АРМА виокремлює управління грошовими коштами та банківськими металами (ст. 20); рухомим та нерухомих майном, цінними паперами, майновими та іншими правами (ст. 21) [10]. Наприклад, управління грошовими коштами у готівковій та безготівковій формах у будь-якій валюті, а також банківськими металами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, здійснюється шляхом їх розміщення на депозитних рахунках Національного агентства у відповідній валюті або банківському металі, відкритих у державних банках, визначених на конкурсних засадах; продовження їх розміщення до закінчення строку дії договору депозиту на депозитному рахунку власника в банку, в якому вони були розміщені на момент накладення арешту, із заборонаю здійснення видаткових операцій та виплати процентів чи доходу в іншій формі згідно з умовами договору [10].

За правовим статусом активу в кримінальному провадженні можна виділити управління арештованими активами та управління конфіскованими активами [10].

Відповідно до методів управління активами процедури управління можуть передбачати вчинення реалізації відповідного активу (продажу), передачі його в управління за договором або в інший спосіб [7].

Окремо слід зазначити, що АРМА вправі самостійно вибрати метод управління активом, який має забезпечити найбільший ефект від такого управління фактичному власнику активу, третім особам, яким завдано збитки чи державі в разі засудженого вироку суду.

Відчуження майна та майнових прав законного власника є суттєвим обмеженням його основоположних прав, гарантії якого встановлені та захищаються в Конституції України, тому передача в управління та підстави цього процесу, а також сам

механізм менеджменту повинен охоплюватися низкою контроль-моніторингових процесів.

Досить позитивним, на наш погляд, є принцип публічності процесу реалізації кримінальних активів. Так, згідно з п. 4 Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах від 27 вересня 2017 року № 719, реалізація активів здійснюється на електронних торгах за принципом аукціону засобами електронної торгової системи через веб-сайт організатора [8]. АРМА має право в будь-який час припинити електронні торги та зняти актив з реалізації в разі припинення дії визначеної законом підстави для реалізації активу або виявлення обставин, що перешкоджають реалізації активу. В разі припинення електронних торгів та зняття активу з реалізації електронні торги визнаються такими, що не відбулися [8]. Підставами припинення є зміна кримінально-процесуального статусу активу або підозрюваного, обвинуваченого, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку.

Дискреційні повноваження АРМА під час прийняття рішень щодо долі активу обмежуються окремою інституцією, що дає можливість уникнути ризиків необґрунтованих дій з активами. Згідно з ч. 4 ст. 21 Закону про АРМА рішення про передачу для реалізації активів вартістю понад 10 тисяч розмірів мінімальних заробітних плат погоджується спеціально створеною при Національному агентстві міжвідомчою комісією з питань реалізації активів [10].

Міжвідомча комісія з питань реалізації активів є постійно діючим допоміжним колегіальним органом, утвореним при АРМА. Комісія розглядає надане на погодження рішення про передачу активів для реалізації задля встановлення наявності передбачених законодавством підстав для реалізації активів; дотримання встановленої законодавством процедури передачі активів для реалізації. За результатами розгляду рішення про передачу активів для реалізації Комісія приймає одне з таких рішень: погодження рішення про передачу активів для реалізації; відмова у погодженні рішення про передачу активів для реалізації [9].

Процедури контролю за ефективністю управління арештованими активами також є невід'ємним елементом механізму менеджменту активів. Статтею 22 Закону про АРМА встановлено, що АРМА здійснює періодичну, але не рідше одного разу на місяць перевірку ефективності управління арештованими активами, переданими ним в управління. Управитель зобов'язаний надавати уповноваженим особам АРМА доступ до прийнятих в управління активів для огляду, а також до документів щодо управління такими активами та їх використання. В разі встановлення фактів неналежного управління активами або спроб відчуження активів управителем АРМА повідомляє про це відповідним правоохоронним органам для перевірки й реагування згідно із законом та невідкладно вживає заходів щодо зміни управителя відповідних активів [10].

Протягом 2017–2018 років обсяг переданих активів в управління АРМА зріс у десятки разів. Так, у 2018 році портфель арештованого майна в управлінні АРМА становив понад 600 позицій різноманітних активів, включаючи морські судна, пасажирські та вантажні транспортні засоби, сільськогосподарську техніку, готівкові та безготівкові грошові кошти, частки в статутних (складених) капіталах, житлову, комерційну та мультифункціональну нерухомість, об'єкти інфраструктури, корпоративні права, залізничні вагони, елеватори, готелі, під-

приємства як єдині майнові комплекси й навіть дві теплоелектростанції [2].

Висновки. З огляду на вищевикладене вважаємо за необхідне зазначити таке.

По-перше, адміністративно-правове забезпечення управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, – це здійснення АРМА публічно-владної діяльності з менеджменту кримінальних активів, що складається із системи окремих процедур (прийняття активів в управління, визначення управителя, реалізація активів, контроль за управлінням активів тощо) на підставі правових норм, приписів законодавства про діяльність АРМА, нормативно-правових активів АРМА, норм іншого законодавства задля впорядкування суспільних відносин у сфері публічного адміністрування кримінальних активів.

По-друге, основними джерелами адміністративно-правової діяльності з менеджменту корупційних активів є Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 613; Порядок реалізації арештованих активів на електронних торгах, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 року № 719; Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 351 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами» тощо.

По-третє, з огляду на складну природу та правовий статус активів, які можуть бути об'єктом управлінської діяльності АРМА в подальшому, є необхідність розроблення нормативно-правових актів, які б деталізували спосіб, межі та методи менеджменту, що вживаються АРМА задля ефективності активів, збереження їх вартості. Окрім цього, деталізоване адміністративно-правове законодавство в подальшому дасть можливість майбутнім управителям зрозуміти природу ефективності управління та спрогнозувати можливі затрати в бізнес-процесах управління арештованими активами.

Література:

1. Буяжди Г. Історія формування та передумови виникнення національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 143–147.
2. Звіт про діяльність Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів за 2018 рік. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2019/04/15/20190415170302-74.pdf>.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр./рос.) : Конвенція; ООН від 31 жовтня 2003 року. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16.
4. Методичні рекомендації «Настанови з управління арештованим майном» : навчально-методичне видання. Київ : ВАІТЕ, 2019. 208 с.
5. Про виконавче провадження : Закон України ; Перелік від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19>.
6. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України ;

Стратегія від 14 жовтня 2014 року № 1699-VII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1699-18>.

7. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Постанова Кабінету Міністрів України ; Положення від 11 липня 2018 року № 613. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/613-2018-%D0%BF>.
8. Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах : Постанова Кабінету Міністрів України ; Порядок від 27 вересня 2017 року № 719. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/719-2017-%D0%BF>.
9. Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів : Постанова ; Положення від 11 жовтня 2017 року № 768. База даних «Ligazakon». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP170768?an=30&q>.
10. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/772-19>.

Davydyuk A. On the issue of crime asset management in Ukraine (administrative and legal aspect)

Summary. In the article examined the general issues of criminal asset management as a type of administrative-legal relations and public administration.

Administrative and legal support for the management of assets derived from corruption and other crimes is the implementation of the ARMA govern activity on the management of criminal assets, which consists of a system procedures, such as, acceptance of assets in management, determination of the manager, sale of assets, control over the management of assets, etc., and carried out on the basis of legal norms, prescriptions of the legislation on the activity

of the ARMA, regulatory legal assets of the ARMA, rules of other legislation that aim to streamline public relations in the field of public administration of criminal assets.

The alienation of property and property rights in the legal owner is a significant limitation of his fundamental rights, guarantees of which are established and protected in the Constitution of Ukraine. Therefore, the transfer to management and the bases of this process, as well as the management mechanism itself, should be covered by a number of control and monitoring processes.

The main sources of legal activity in the management of corruption assets are: the Law of Ukraine “On the National Agency of Ukraine for Detection, Search and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes”; Regulation on the National Agency of Ukraine for Detection, Investigation and Management of Assets Derived from Corruption and Other Crimes, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 11, 2018 No. 613; The order of sale of the arrested assets on electronic auctions, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 27.09.2017 No. 719; Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of May 10, 2018 No. 351 “On Approval of the Procedure for Controlling the Performance of Asset Management” and others.

ARMA has the right to choose the asset management method, which should provide the greatest effect from such management to the actual owner of the asset.

The procedures of monitoring the effectiveness of the management of seized assets are also an integral part of the asset management mechanism by ARMA.

Further there is a need to develop regulations that detail the method, boundaries and management methods used by ARMA for the effectiveness of the assets, while maintaining their value.

Key words: National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes, asset management, electronic bidding, Interdepartmental assets commission, property seizure.